

ВІДЗИВ

**офіційного опонента проф. Голубовської І. О.
на дисертацію Жарікової Юлії Валентинівни
"Румейська фразеологія у її відношеннях
з українською та новогрецькою фразеологіями",
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство
(Донецьк, 2013)**

Дисертація Ю. В. Жарікової є масштабним за своїм дослідницьким підходом, ґрунтовним і багатоаспектним дослідженням фразеологічного складу румейської мови на тлі української та новогрецької фразеологій, яке виконано на стикові ідей структурно-іманентної та антропологічної парадигм у сучасній лінгвістиці.

Актуальність дисертаційної роботи п. Жарікової визначається, по-перше, її зверненням до дослідження лінгвістичної проблематики румейської мови, мови надазовських греків, яка дійсно опинилася під загрозою зникнення, а, по-друге, нагальною необхідністю творчого синтезування тих усвідомлень, методів і підходів, що склалися у рамках лінгвістики ХХ і ХХІ століть. Як засвідчує сама авторка, переважна більшість румеїв розмовляють російською мовою, а знання румейської притаманне, на жаль, лише людям поважного віку. Принагідно хотілося б навести міркування з цього приводу В'яч. Вс. Іванова, який прогнозує збереження до середини нинішнього століття з шести тисяч мов всього лише шестиста, тобто десятої частини. Тому найнагальнішим завданням, яке стоїть перед сучасною лінгвістичною наукою, постає збереження, запис, фіксація цих мов для подальшого вивчення. Саме цим займається колектив лінгвістів під керівництвом В'яч. Вс. Іванова в Інституті світової культури при Московському державному університеті. Там навіть створено спеціальний сектор "малих мов". На жаль, як видається, в Україні ще недостатньо уваги приділяється цій проблемі. А нам є що захищати від вод ріки Лети. Державної підтримки потребують кримськотатарська, гагаузька, караїмська, кримчачька, урумська, і, звичайно ж, румейська мова.

Розбудовуючи своє дослідження, авторка створює солідне теоретичне підґрунтя для своєї роботи, враховуючи надбання як попередньої, так і новітньої парадигм у мовознавстві. "Міжпарадигмальний" модус дослідження підтверджує і набір методів, використовуваних у практиці безпосереднього лінгвістичного аналізу: традиційні методи (описовий, зіставно-типологічний) поєднуються із структурними методами (таксономічний метод, метод структурно-граматичного та компонентного аналізу), доповнюючись методом лінгвокультурологічного та гендерного аналізу. Таке поєднання створює цілісну методіку, так би мовити, "зіставно-структурно-антропологічного аналізу", представленого у рецензованій роботі. З огляду на все вищезазначене, актуальність дисертації Юлії Валентинівни не залишає жодного сумніву.

Наукова новизна рецензованого дисертаційного дослідження полягає насамперед у тому, що у ньому вперше в українському мовознавстві на матеріалі румейської мови як фокусної у зіставленні з українською та новогрецькою подано фрейм аналізу фразеологій із урахуванням як системно-структурних, так і лінгвокультурологічних характеристик їх конституентів. Не можна не віддати належне мужності авторки роботи, яка, (вірогідно!) на основі суцільної вибірки з перекладних словників

румейської мови (румейсько-російсько-новогрецького словника Р. С. Харабадот, російсько-румейсько-новогрецького словника Л. Кір'якова, а також зі словника п'яти діалектів румейської А. Діамантопуло-Ріоніса), залучаючи дані анкетування інформантів-трилінгвів, носіїв румейської, російської та української (12 осіб) та вибірку з художніх творів, створила репрезентативний корпус фразеологічного матеріалу (650 ФО румейської мови), що й ліг в основу фразеологічного перекладного румейсько-українського словника фразеологізмів з російськими та новогрецькими паралелями (перша спроба укладання в Україні), який у цілому нараховує 2000 фразеологізмів. Факт створення такого словника, який фактично вже повністю готовий до друку (Додаток до дисертації), може витлумачуватися трояко – як те, що зумовлює не тільки практичну, а й теоретичну значущість роботи та її новизну.

Центральна проблема, яку намагається розв'язати дисертантка, – це комплексний багатовекторний зіставно-семантичний і лінгвокультурологічний аналіз фразеологій трьох мов, кожна з яких фактично розглядається як суверенна (щоправда румейська виступає своєрідним еталонним *primus inter pares*).

Дисертаційне дослідження є композиційно струнким, складаючись з чотирьох розділів.

У першому розділі "*Надазовські греки та їхні мови*" подається гарно виконаний екскурс в історію та походження надазовських греків, презентуються відомості щодо особливостей формування та становлення румейської мови, з опорою на праці відомих неоелліністів (А. О. Білецький, Т. М. Чернишова, М. Л. Кісілієр та ін.) читачеві пропонується містка характеристика румейської мови в аспектах її системного устрою, діалектно-територіальної строкатості, особливостей її функціонування в умовах поліетнічного середовища, ставиться питання про необхідність вживання невідкладних заходів щодо її захисту, збереження та розвитку. Останнє завдання набирає особливої значущості з огляду на те, що за даними петербурзьких вчених (М. Кісілієр та ін.) мовна лояльність носіїв румейської є досить низькою, оскільки описується останніми як "поганий варіант новогрецької мови".

У другому розділі "*Теоретичні засади вивчення фразеології*" авторка окреслює метамовне і теоретико-концептуальне поле свого дослідження, подає вдалий узагальнений аналіз історії становлення фразеології як ділянки мовознавчої науки, визначає її статус у грецькій лінгвістиці, наводить існуючі в теорії фразеології класифікаційні схеми фразеологічних одиниць (ФО), ілюструючи їх відповідними прикладами з румейської, новогрецької та української мов, досліджує системно-семантичні зв'язки між фраземами (синонімію, антонімію, полісемію), семантичне явище омонімії, явище варіантності, акцентує культурну заангажованість фразеологізмів, висвітлює основні положення зіставної та контрастивної фразеології. Ю. В. Жарікова демонструє тут (і далі) вміння опрацьовувати теоретичні роботи, виробляючи на підставі їх аналізу (і, звичайно, з огляду на специфіку емпіричного матеріалу свого дослідження) свій власний підхід до розв'язання проблем теоретичної і контрастивної фразеології.

Читаючи сьомий підрозділ другого прозділу "Зіставна та контрастивна фразеологія", де авторка розглядає різні думки щодо ототожнення або розрізнення термі-

нів "контрастивний" і "зіставний", мені вперше спало на думку, що, мабуть розрізнення цих термінів все-таки має під собою підґрунтя (хоча при викладанні нормативного курсу "Вступ до мовознавства" у Київському національному університеті ми цього уникаємо), оскільки кожен з них імплікує певний аспект лексико-семантичних студій: або ономасіологічний (контрастивний метод), або семасіологічний (зіставний). У дослідженні шановної дисертантки акцент зроблено якраз на семіотико-ономасіологічному підході, тому її міркування щодо доцільності розрізнення цих термінів мають під собою логічне підґрунтя.

У третьому (центральному для роботи) розділі "*Аналіз румейських фразеологізмів у зіставленні з новогрецькими та українськими*" "зустрічаються" два підходи до дослідження фразеологічних одиниць – традиційний тематичний і структурно-граматичний, з одного боку, та сучасний когнітивний і лінгвокультурологічний, з іншого. У рамках першого ФО румейської, української та новогрецької мов класифікуються на основі макротаксонів на кшталт "властивості та якості людини", "дії, вчинки та поведінка людини, "міжособистісні стосунки" та ін. Треба відзначити, що ця класифікація не є авторською щодо виділення тематичних рубрик класифікації (авторка бере за основу класифікацію, запропоновану в "Навчальному фразеологічному словнику російської мови" О. А. Бистрової). Як видається, та таксономічна рамка, яка успішно діє на матеріалі однієї певної мови (у нашому випадку російської), починає "кульгати", будучи застосованою для упорядкування матеріалу трьох мов: так, до складу рубрики "стан особи, що характеризується зовнішніми проявами" потрапляють досить віддалені семантично фраземи: *копа идъру* (букв. *обливатися потом*) – 'обливатися потом, дуже важко працювати, дуже втомлюватися'; *κάθομαι στ'αγκάθια* – 'хвилюватися, поводитися знервовано через внутрішнє напруження', *αλλάζω χρώμα* – 'збліднути'; *метати громи і блискавки* – 'гніватися, сердитися на кого-небудь, лаяти когось, бурхливо виявляти своє незадоволення, роздратування', причому це відбувається системно. Проте дане зауваження безпосередньо не стосується аналізу, виконаного дисертанткою, а скоріше містить міркування щодо доцільності використання подібних тематичних моделей при полімовному аналізі.

У рамках цього розділу розглянуто також основні джерела творення ФО румейської мови, розглянуто ФО з соматичним і зоонімічним компонентами, визначено специфіку цих ФО у румейській мові на тлі новогрецьких та українських фразем. Слідом за доц. І. Л. Покровською, яка вивчала фраземи з зоонімічним компонентом у турецькій мові, Ю. В. Жарікова розподіляє ФО за так званими "фразеосемантичними групами" (термін цей видається мені не дуже вдалим, адже у фразеологізма звичайно ж наявна семантична сторона!), в основі яких лежить денотативне значення опорного зооніма. За таких умов до однієї рубрики класифікації потрапляють фразеологізми досить різного сигніфікативного і конотативного значення. Наприклад, таксон "Фразеологізми з назвами свійських тварин": *αλγυ ρουμυνσκυ* (букв. *румунській кінь*) 'про невгамовну, дебелу людину', *δърахкит ама ката* (букв. *чіпляється немов кішка*) 'про людину, що постійно чіпляється до когось (здебільшого про жінку)', *врумярку така* (букв. *смердючий цап*) 'про неохайного чоловіка', *гкрызос ама ширьдъ* (букв. *брудний як свиня*) 'про дуже забруднений одяг; про люди-

ну, що зовсім за собою не слідкує', *брэву хна та райдъа* (букв. *крутити бикам хвосту*) 'виконувати примітивну, часто брудну, непрестижну роботу'; *кішка пробігла, конем не догнати, як теля на нові ворота*; *δένω το γαΐδαρό μου* (добре влаштуватися), *αγοράζω γουρουνί στο σακί* – 'діставати у власність невідомо що, не бачивши й не знаючи його суті, властивостей', *γάτα με εννιά ουρές* – говориться про розумну людину. Проте ці міркування знов-таки стосуються більше не авторського аналізу як такого, а доцільності точного відтворення "прецедентних підходів", які вже склалися у царині фразеології. Дуже цікавими і плідними у рамках цього розділу є спостереження авторки над частотністю вживання певних зоокомпонентів у зіставлюваних мовах, над специфікою їх конотативної забарвленості (с. 111). У фокус уваги потрапляє насамперед румейська мова, в якій фразеологізми із зоонімом собака (*шклы*) мають виключно пейоративне забарвлення, а міль (*сытъа*) у вторинному означуванні стосується спиритної, дотепної людини. Подаючи свою тематичну класифікацію фразеологізмів із зоонімічним компонентом, Юлія Валентинівна (с. 112–115) ретельно і послідовно висвітлює внутрішню форму фразеологізмів румейської мови, створюючи тим самим необхідне підґрунтя для їх подальшого зіставного аналізу. У контексті традиційних підходів до аналізу фразеологічних одиниць трьох мов дисертантка успішно проводить їх структурно-граматичний аналіз, вирізняючи низку лексико-синтаксичних моделей, які по-різному у якісному і кількісному планах реалізуються на матеріалі зіставлюваних мов, виявляючи як ізоморфні, так і аломорфні риси.

У, так би мовити, "сучасній частині" розділу п. Жарікова висвітлює гендерні аспекти фразеології румейської мови на тлі української та новогрецької, відзначає вектор депреціації щодо оцінної та конотативної характеристики жінок у новогрецькій і (меншою мірою!) у румейській і українській мовах. Після теоретичних екскурсів у царину різних підходів до визначення ментального та лінгвістичного статусу концептів авторка звертається до аналізу фразеологізмів, що "покривають" сферу когнітивної діяльності людини, з-поміж яких є фразеологічні одиниці на позначення різних відчуттів; процесів сприйняття; процесу уявлення; пам'яті; мисленнєвої діяльності та мовленнєвої діяльності людини. У підрозділі 3.2.3. "Базові концепти румейської, новогрецької та української культури..." дисертантка намагається дати часткову характеристику регулятивним (праця, обов'язок, справедливість, правда, сумління та ін.) та телеономним (краса, чесність, мужність, любов, дружба, доброта, щастя, повага та ін.) концептам як "згусткам" відповідної лінгвокультури. Хоча прикладів тут наведено не так багато (с. 147 – 149), читачеві стає зрозумілим дослідницький підхід авторки, яка на основі аналізу асоціативно-образної складової фразеологізму, через розкриття його внутрішньої форми доводить автентичність кожної із досліджуваних лінгвокультур: "... для позначення заможного, багатого життя румеї використовують ФО *мэл ки гала* (букв. *мед та молюко*), греки – *μέλι και καρβύδι* (букв. *мед та горіх*), а українці – *повна чаша* (с. 147). І, нарешті, в останньому підрозділі цього розділу дисертантка звертається до зіставного міжмовного дослідження фразеологізмів трьох мов в усталених термінах контрастивної лінгвістики: еквівалентність, аналогічність, безеквівалентність. Кількісно оцінюючи співвіднесеність між фразеологізмами трьох мов за критерієм "екві-

валентність", авторка доходить важливого висновку про те, що "повних еквівалентів між румейськими та українськими фразеологізмами набагато більше, ніж між румейськими та новогрецькими" (с. 152). Юлія Валентинівна пояснює це тим, що фразеологічна система румейської мови розвивалася вже під час проживання румейів в Україні, що й зумовлює наявність великої кількості кальок ФО української мови у румейській. З іншого боку, кальки з новогрецької також присутні, наприклад: Харус пису прата (букв. Харон ходить слід за нами), що засвідчує особливості формування і розвитку румейської мови, її контактуванням з греками "у часи їх перебування на Кримському півострові та українцями під час проживання на території Північного Надазов'я" (с. 154). За даними дисертантки, найбільшу кількість ФО румейської мови складають фразеологічні еквіваленти (40 %) та аналоги (40 %). На долю ж безеквівалентних фразеологізмів припадає всього 5 %, що, як видається, засвідчує насамперед те, що мова ця є порівняно молодою і ще тільки виформовує своє ідіоетнічне обличчя.

У четвертому розділі *"Теоретичні та практичні засади укладання фразеологічного словника румейської мови"* авторка звертається до проблем української та грецької фразеографії, розглядає питання лексикографічного опису слова, дає характеристику існуючим наразі тлумачним, ідеографічним та перекладним фразеологічним словникам у галузі чотирьох мов (українська, новогрецька, румейська, російська), особливу увагу звертаючи на фразеологічні словники новогрецької та перекладний румейсько-російсько-новогрецький словник Р. М. Харабадота. При цьому зазначається відсутність як тлумачного фразеологічного словника румейської мови, так і перекладного українсько-румейського або *vice versa*. Зазначимо принагідно, що цей факт піднімає теоретичну та практичну значущість виконаної роботи на ще вищий щабель. І, нарешті, в останньому підрозділі третього розділу *"Проблеми створення фразеологічного словника румейської мови"* Юлія Валентинівна докладно зупиняється на проблемах формування реєстру румейської частини словника, на модусі підбору російських та українських перекладних відповідників, аргументує пропонувану нею структуру словникової статті, – одним словом формулює теоретичні та практичні засади укладання багатомовного фразеологічного словника румейської мови. Відрадно, що авторка при укладанні реєстрової і тлумачної частин свого словника не обмежується виключно опрацюванням вже існуючих тлумачних і перекладних словників чотирьох мов, а звертається до роботи з інформантами (не інформаторами! Див. с. 173) та до контекстуального функціонування фразеологізмів у художньому дискурсі румейських поетів та прозаїків (Д. Бгадиця, Л. Кір'якова, А. Шапурма, Д. Патрича, А. Нейфельда та ін.). Позитивним і далекоглядним видається географічне маркування фразеологічного звороту у словнику такими позначками (С – Сартана, У – Урзуф, К – Каракуба, Х – Харахла), оскільки румейська мова не є однорідною щодо свого територіального виміру і виділяє декілька діалектів. Це створює перспективу не тільки цієї роботи, а й інших дисертаційних праць, автори яких наслідують б звернутися до проблем діалектного варіювання румейської мови і вдалися б до польових досліджень із залученням, скажімо, більшої кількості респондентів.

У *Висновках* дисертаційної роботи узагальнюються її результати.

У Додатку під назвою "Румейсько-українсько-російсько-новогрецький фразеологічний словник" (с. 215–324) подається упорядкований в алфавітному порядку реєстр румейських фразеологізмів із стилістичними та діалектними позначками з відтворенням їх внутрішньої форми, варіативності, ілюстрацією їх синтагматичного розгортання у румейськомовних текстах, перекладними еквівалентами, аналогами або описовим перекладом у випадку безеквівалентної фразеологічної одиниці російською та новогрецькою мовами. Ця збірка має окреме теоретичне і практичне значення, створюючи, по суті, чудове підґрунтя для подальших контрастивних лінгвокультурологічних досліджень, діалектних розвідок та інших лінгвістичних студій. Бажано за умов незначного доопрацювання якомога скоріше рекомендувати цей словничок до друку.

Як видається, шановна дисертантка досягла мети свого дисертаційного опусу – виконала комплексне різновекторне дослідження румейської фразеології на тлі української та новогрецької з переважною увагою до їх конвергентних рис і характеристик, розробила свій авторський фрейм аналізу, який постав на перетині системно-структурного і антропологічного підходів до розуміння сутності, природи і функцій мови. Безсумнівною є не тільки теоретична і практична, а й соціально-політична значущість цієї роботи, у рамках якої актуалізовано вивчення мови надазовських греків, етносу, який з XVIII століття мешкає на території нинішньої України, мова і культура якого нагально потребують захисту і державної підтримки.

Автореферат дисертації та публікації автора (17 позицій) адекватно і достатньо повно відбивають концепцію, зміст і структуру роботи.

Дисертацію написано гарною українською мовою.

Попри докладність аналізу та результативність отриманих висновків у межах поставлених завдань, дослідження п. Юлії Валентинівни Жарікової містить окремі дискусійні моменти та деякі неточності. Звернімо увагу, зокрема, на такі:

1. Вступ. Не бажаним є збіг у формулюванні об'єкта та матеріалу дослідження, які потрактовуються однаково на кшталт фразеологічних одиниць румейської, новогрецької та української мов (с. дис.7). Як видається, об'єкт має окреслювати дослідницьке поле автора, тому пропоную таку дефініцію "румейська фразеологія у її зв'язках з українською та новогрецькою". Не до кінця можна погодитися з таким формулюванням і одного із завдань дослідження "систематизувати наявні підходи до розгляду фразеологічних одиниць та визначити *теоретичні засади опису значення фразеологізмів з позицій антропоцентризму та зіставної лінгвістики в аспекті загального мовознавства*". Як відомо, зіставна лінгвістика є інтегративною частиною загального мовознавства, тому пропоную таке формулювання "... визначити теоретичні засади опису значення фразеологізмів у зіставному аспекті під кутом зору системоцентризму та антропоцентризму". Презентація методів дослідження як основного операційного інструментарію проведеного дослідження, як видається, вимагає більшої чіткості. Так, лінгвістичне спостереження й опис з подальшою систематизацією, класифікацією та інтерпретацією матеріалу є інтегративною частиною описового методу.

2. У роботі майже не висвітлюються мотиваційні ознаки фразеологізмів новогрецької мови, що ускладнює виявлення міжмовної ідіоматичності фразеологізмів румейської мови.

3. Загальні висновки можна було б зробити більш розлогими за рахунок скорочення висновків по розділах.

4. У роботі трапляються окремі стилістичні та орфографічні негаразди. (Див. текст дис. с. 57, 81, 96, 103, 105, 126, 138, 163, 169, 172, тощо).

5. У словнику має бути чітко подано семантичний інваріант румейського фразеологізму українською мовою. І він, як видається, не може подаватися в одному випадку через знак \approx (приблизно), а в іншому через знак $=$ (дорівнює).

Попри висловлені зауваження і побажання, дисертація п. Ю.В.Жарікової "Румейська фразеологія у її відношеннях з українською та новогрецькою фразеологіями", може бути кваліфікована як самостійне дослідження, теоретичне значення якого полягає у комплексному вивченні фразеологізмів румейської мови у структурно-семантичному та культурологічному аспектах на тлі їх українських та новогрецьких відповідників.

Дисертаційне дослідження Юлії Валентинівни Жарікової **"Румейська фразеологія у її відношеннях з українською та новогрецькою фразеологіями"**, є завершеною, зрілою, перспективною науковою працею, що відповідає вимогам, які наразі висуваються Департаментом атестації кадрів МОН України. щодо дисертацій, а її авторка, Юлія Валентинівна Жарікова, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02. 15 – загальне мовознавство